

Dobro se zavedam, da se dá izdaji Slovenskih ljudskih pesmi, ki jo obravnava gojenja ocena, pač v marsičem oporekati, najsi že v pogledu samega izbora, najsi spremne besede ali pa tudi opomb k posameznim tekstom. Na nekatere pomanjkljivosti te zbirke je ocenjevalka dr. Kumrova tudi bolj ali manj prepričljivo opozorila, po drugi strani pa vsebujejo njena izvajanja tudi navedbe in trditve, ki terjajo nekaj popravka, omejitev ali pa še drugačne problemske osvetlitve.

Najprej naj popravim, da »ponatisov iz Štreklja« (t. j. iz njegovih SNP) ni 95, temveč 94 (pač pa je 1 tekst iz Štrekljeve rkp. zapuščine, prvokrat objavljen v Slovenskem berilu IV, 1951), dalje, da je iz Glonarjevih SZ 13 (ne 12) pesmi, kajti všteti moramo vsekakor tudi — za primerjavo z Vodnikovovo celo zelo ilustrativno — Kramarjevo varianto Pegama in Lambergarja iz 1910, objavljeno zadaj med opombami (str. 166—167), in končno bodi resnici na ljubo ugotovljeno tudi to, da »doslej neznani, neobjavljeni« pesmi v zbirki dejansko nista »samo 2«, kakor piše dr. Kumrova, marveč ni sploh nobene. Ker seveda ni mogoče zahtevati, da naj bi Glasbeno narodopisni inštitut imel v razvidu še šolska berila (pesmi sta bili objavljeni v prej omenj. SB IV), v knjižici pa je citiran zgolj prvi vir (SNPN št. 219 in 7014), bi bil ta spregled sicer komaj vreden omembe. Vendar pa se nam ta zveza s šolo takoj pokaže v nekoliko drugačni luči spričo dejstva, da je naša knjižica nastala prav iz zadevnega izbora v omenj. šolskem berilu ter kot njegovo (razširjeno) nadomestilo, zlasti pa spričo ocenjevalkine zahteve, naj bi ta predvsem šoli namenjena zbirka hkrati ustrezala tudi potrebam strokovnjaka — domačega in celo tujega! — ter sploh bila »nepogrešljivo dopolnilo naših velikih izdaj ljudskih pesmi«. Res precejšnje zahteve za takšno izdajo, pa tudi svojevrsten strokovnjak, ki naj mu šolska zbirka servira novo gradivo! Človek bi vsekakor mislil, da bi bila takšna pomoč strokovnjaku vse prej naloga inštituta, ki razpolaga z našo največjo in odlično inventarizirano zbirko, kakor pa posameznika z dokaj omejenimi popularizatorskimi nameni. Pa tudi tu bi bilo raziskovavcu — ker izdaja vsega zbranega gradiva bržčas še ne bo kmalu mogoča — še mnogo bolj kakor z izdajo (sicer prav tako dobrodošle) večje zbirke ustrezno z objavo »nekakih registarijev« (M. Matičetov) v GNI (pa tudi v NUK oz. SZ) hranjenega blaga, saj bi se potem več ne dogajalo, da n. pr. celo pisec specialne študije o tej ali oni naši ljudski pesmi nekako ne najde poti do vseh zadevnih, a še ne objavljenih zapisov (prim. SE III-IV, 1951, 429—430; isto velja za študijo v SE XIII, 1960, 79 sl., h kateri bi bila zbirka GNI — že po mojih beležkah — lahko prispevala 4 variante, vsaj 1 pa tudi SZ). S tem pa seveda ne mislim reči, da bi »Kondorjeva« zbirka ljudskih ne mogla vsebovati tudi kaj novega gradiva, čeprav bi na dosego glavnega smotra, ki si ga takšna izdaja zastavlja, to pač ne moglo bistveno vplivati. Sicer pa bi ta omejitve v izboru tekstov kljub načelnemu predurku, da je rezanje novih brazd tudi v objavljanju gradiva predvsem stvar znanstvene (Dravec!) in ne poljudne izdaje, nikakor ne bila tako ostro izražena (v SB IV je bilo ok. 13 % prvih objav), ko bi ne bil med pripravljanjem pričujoče knjižice zvedel, da prav GNI snuje izdajo večje zbirke (ok. 800 pesmi) z vso znanstveno dokumentacijo. In tako mi je bila pred očmi nekakšna razmejitev področij, z mislijo seveda, da bo ta napovedana znanstvena izdaja ustvarila poleg drugega tudi osnovo za osvežitev prihodnjih poljudnih izdaj z novim gradivom, vsaj kolikor bo to potrebno za ilustracijo novejšega in sodobnega stanja naše ljudske poezije. Kajti jedro takšnih antologij bo po mojem mnenju tudi še nadalje sestavljalo — najsi v nekih pogledih res problematično — »klasično gradivo«, pač kot tisto, ki je ta poezija z njim že tradicionalno vključena v našo slovstvenokulturno dediščino.

Kar zadeva kritiko na račun lirskih pesmi v drugem delu, pripominjam, da izbor tekstov tu pač ni meril na etnografsko sorazmernost, marveč je nekatere skupine naše ljudske lirike upošteval v opazno večji meri od drugih. Razlogi za to so razvidni že iz spremne besede, razumljivo pa je, da drugačna zamisel rodi tudi drugačen izbor (tako je npr. v Šalijevi zbirki pripovednih ljudskih — »Slovenčeva knjižnica« št. 60, 1943 — nad tretjino legendarnih, medtem ko v Gregoričevem »Venčku«, MD 1956, ni izrazito legendarne niti ene). Sicer pa me tu ne zanima toliko ocenjevalkin očitek, da je nabožna ljudska pesem v zbirki prešibko predstavljena, pač pa bi se zaustavil ob kriteriju »izrazitosti« oz. »značilnosti«, ki ga dr. Kumrova tu in še v nadaljnjem tako poudarja ter z njim izpodbija upravičenost »predvsem po estetskih vidikih« sestavljene antologije

ljudske pesmi. Kar zadeva čisto znanstveno obravnavo te poezije, tudi sam ne dajem pri njej nobene prednosti estetskemu vidiku (gl. str. 142), vtem ko se glede antologije z dr. Kumrovo nikakor ne strinjam, in to predvsem iz nekih praktičnih, do neke mere tudi pedagoških razlogov, in ne nazadnje celo pod pritiskom prav tiste problematike, ki ocenjevalka v zvezi z njo govori o »nevarnejši«, t. j. »posebno slavistični... skrajnosti... pri presojanju ljudske pesmi«. Prav zato namreč, ker takšna antologija žal ni magnetofon, ker torej podaja ljudsko pesem v okrnjeni, t. j. zgolj besedni podobi, se mi zdi estetski vidik pri izboru besedil za tak poljuden »cvetnik« te poezije še toliko bolj upravičen, zlasti ker »predvsem« tu še nikakor ne pomeni neupoštevanja neogibnih ozirno na »značilnosti« ljudske poezije. Podobno sodi tudi T. Čubelič: »Za nas su značajne u prvom redu (podčrtal B. M.) one pjesme koje su vrijedne u jezično-izražajnom pogledu, t. j. kao književni tekstovi. Ali se moraju uočiti i ostali faktori oko oblikovanja same pjesme« (Uvod u književnost, 1961, str. 79). Mislim pa, da sta tu nasploh možna in upravičena oba vidika, le da o prednosti enega ali drugega odloča značaj in namen izdaje. Sicer pa vidik »značilnosti« najbrž tudi ni tako enoumen, saj mi v zvezi z njim npr. ni prav razumljiva pripomba dr. Kumrove, da bi si »namesto obrabljenih (ljubezenskih), ki jih dan na dan slišimo iz radia, želeli kaj manj znanih, čeprav iz Štreklja«. Mar tiste »obrabljene« niso hkrati povečini tudi »značilne«, medtem ko bi »manj znane, čeprav iz Štreklja« utegnile biti tudi »manj značilne«? (Izbral sem jih poleg drugega zato, da bi bravcu vsaj v nekaj primerih ob besedilu zazvenel tudi napev teh pesmi, ko že sicer daje knjižica to poezijo kot »zgolj besedno stvaritev«.) In tako tudi močno dvomim, da bi bile ravno tiste »prisrčne« itd. božične hkrati tudi »značilne« za našo nabožno ljudsko pesem nasploh.

Drugo partizansko sem sprejel v zbirko (kakor že v SB IV) kot obroben primer nekakšne »potencialne« ljudske pesmi, vendar z izrečnimi pridržki (gl. tudi podčrtno opombo na str. 141). Mislim pa, da je tu in tudi sicer izpovedano gledanje dr. Kumrove na ljudsko poezijo le nekoliko preozko (čeprav z glasbeno narodopisnega stališča pač edino mogoče), saj se ob tako strogi omejitvi ljudske pesmi na zgolj »péto pesem« izločajo iz te poezije vse tiste vrste in primeri, ki se dejansko ne pojo.* In teh niti ni tako malo (ljudske molitvice, zagovori, precej otroških, »fantovske litanije« in še kaj; prim. tudi »kazivanje« v srbskohrvatski ljudski epiki, Murko, Tragom I, 57). Kot slavist gledam na ljudsko slovstvo kot celoto, ki zaobsega takó oblikovanje v vsakovrstni (tudi ritimizirani) prozi kakor v vezani besedi, najsi se slednja hkrati tudi poje — kakor po veliki večini sè — ali pa ne. Spričo tega bi tudi k trditvi dr. Kumrove, da je »petje... vse bolj glavna poteza ljudske poezije kakor pa preprostost«, pripomnil, da je preprostost v nekem smislu celo poglobitvena in najbistvenejša poteza ne le ljudske pesmi, temveč ljudskega slovstva sploh, medtem ko Marij Kogoj označuje podobno tudi ljudsko glasbo: »Če pomislimo, kakšen obseg in kakšno vsebino more imeti umetna narodna glasba in kako omejen je krog sredstev, ki stojijo ljudsko-narodni glasbi na razpolago, se moramo definitivno priklopiti mnenju, da je ljudsko-narodna glasba šele prva etapa v razvoju nacionalne glasbene umetnosti« (DS 1921, 176). Pa da se vrnem k ljudski pesmi: preprostost (čeprav ne več ista, »naivna« preprostost) sicer res lahko označuje tudi marsikatero »stilno« ali »umetno« pesem, toda to je le ena od izraznih *možnosti* te poezije, medtem ko je za ljudsko pesem — spričo njenih življenjskih determinant (ustni slog idr.) — to sploh edina možnost in *nujnost*.

Dalje zavrača ocenjevalka mojo opredelitev, da je »besedilo pesmi njen konkretnější in stanovitnejší del«. Glede »konkretnosti« bi se tu skical le na tisti, najsi nekoliko poenostavljajoči izrek, da nobena glasba ne more izpovedati preprostega dejstva, da »gospod Liszt stanuje v Budimpešti, ulica in hišna številka ta in ta« (s čimer pa ni rečeno, da prav ta manjša konkretnost glasbenega izraza ne pomeni po drugi strani tudi svojevrstno prednost glasbe pred izraznimi možnostmi jezika oz. besedne umetnosti) — namesto »stanovitnejši« pa bi bilo bolje reči »določilnejši« ali »konstitutivnejši« (del), mišljeno pa je dejstvo, da se nam ta pesem kot *slovenska* ljudska pesem vse določneje opredeljuje z besedno-jezikovne kakor pa z glasbene strani: zahtevam ljudske ustrežajoča pesem v *slovenskem jeziku* ne glede na kakršnokoli, morda v tujejezični sosesčini

* Sicer pa bi morali, strogo po črki definicije, ki zahteva zgolj »ustno izročilo« ter »petje iz spomina«, osumiti tudi dobršen del gradiva naših zbirk, ko vendar vemo, kolikšno vlogo so pri vzdrževanju in posredovanju tega izročila pri nas imele razne rokopisne pesmarice! (Prim. tudi pripombe v zbirki OSNP: »Pel[a] po zapisku!«)

prav enakšno melodijo*, ali pa tudi, kakor v že omenjenih posebnih primerih, brez melodije (nepéta pesem). Da pa z izrazom »stanovitnejši« ni bila mišljena manjša spremenljivost v času (večja konstantnost), je razvidno iz takoj zatem sledečega stavka, da je »tudi ljudsko ustvarjanje (torej spreminjanje) mnogo vidnejše v besednem kakor pa v muzikalnem delu pesnik«. Dr. Kumrova tudi to mojo trditev zavrača, morda predvsem zaradi izraza »ustvarjanje«, ki pa mi tu pomeni vsakršno, tudi nehotno in pesem okvarjajoče spreminjanje, ne pa že nekakšno vrednotenje. Tudi to večjo spremenljivost besednega dela pesmi izvajam iz njegove večje konkretnosti in fonetično-semantične razčlenjenosti, in tako pač mislim, da bi se npr. v 10 variantah kake pesmi nabrala večja vsota vsakovrstnih (tja do najdrobnejših) jezikovnih kakor pa melodičnih sprememb, še posebno pa v daljših, pripovednih pesmih.

Izrazito enostransko govori dr. Kumrova o »nesmiselnih, z ničimer utemeljenih odstavkih«, »prav posebno« v pripovednih pesmih naše zbirke, češ da je bil to le nepotreben »obzir do Štreklja in njegovih zapisovavcev«. Proti njenemu »odločnemu poudarjanju«, da se te pesmi »pojo in da so se vedno pele« ter da je »delitev na različno dolge odstavke z glasbenega vidika nemogoča«, bi le pripomnil, da so se — če katere — prav pripovedne pesmi pele in poslušale vse bolj zaradi vsebine kakor pa zaradi napeva, in da so tudi zapisovavci, podajajoč zgolj besedilo pesmi, oblikovali te odstavke po (bolje ali slabše apliciranih) vsebinskih vidikih, torej za *bravca* teh tekstov vendarle smiselno in utemeljeno (prim. tudi odstavke v izdaji HNP pri MH ali v velikem Zborniku junackih..., Beograd 1930, pa tudi pri Jurančiču, Kondor št. 31). S tem pa seveda ne odobravam siceršnje samovolje tistih zapisovavcev.

Ker odstavke o važnejših zbirkah in izdajah ne govori o popularizaciji in o znanstvenem raziskovanju naše ljudske pesmi, temveč le na kratko očrtava razvoj zbiranja ter navaja le pomembnejše izdaje z novim gradivom, je razpisavanje o medvojni Šali-Kuretovi zbirki v tej zvezi seveda čisto odveč, saj je prinesla le ponatise, se omejila na pripovedno pesem ter se še vse bolj (90 %) vezala na Štreklja, kakor pa se je naša izdaja (78 %). Izmed ostalih izdaj, ki jih omenja dr. Kumrova, pa bi najpomembnejša, Dravčeva, vsekakor zaslužila omembo tudi v tem skopem okviru in ne samo med viri, ki so se iz njih zajemali teksti.

Znanstvena dokumentacija je bila v knjižici namerno skrčena na najmanjšo mero, a zdaj bi iz spremne besede in opomb najbrž še kaj izločil, dodal pa važnejšo literaturo na koncu. Zaradi omejenega obsega je tudi »vsebinskih analiz« pesmi v opombah le malo, žal pa dr. Kumrova samo namiguje na »več mest«, kjer naj bi bila ta analiza »tvegana«, ker so bile pri tem upoštevane zgolj variante iz Štreklja. Ker sem imel za 35 pripovednih pesmi v zbirki poleg Štrekljevih (iz SNP) v razvidu še nad 130 drugih variant, po veliki večini rokopišnih (iz SNP oz. OSNP in iz Štrekljeve zapuščine), bi me konkretizacija teh pogreškov v analizi vsekakor bolj zanimala kakor pa tisti opozorili na Kleče in »janko«. Sicer pa za slednjo, ki je v danem štajerskem primeru res samo »krilo«, ne drži povsem, da bi je Pleteršnik ne poznal tudi v pomenu »jopica«: »jančica, f. dem. janka; das Jäckchen«, iz Cigaleta, ta pa ima: »Jacke, die, janka, jopič, kamižola, rokavač; Jäckchen, das, jančica, haljica«.

Boris Merhar

»SREČA IN KRUH« V RUŠČINI

V začetku leta 1961 je Izdateljstvo inostranjoj literatury v Moskvi izdalo knjižico novel Cirila Kosmača pod naslovom »Ščastje i hleb«. Pred tem je bila v ruščino prevedena le novela »Tistega lepega dne« (prev. A. Romanenko) in je izšla leta 1959 v zborniku »Povesti i rasskazy jugoslavskih pisatelej«.

Kratek predgovor s skopimi besedami in neizrazitimi oznakami predstavlja pisatelj Cirila Kosmača; poleg kratkega pisateljevega življenjepisa prinaša tudi nekaj zelo splošnih oznak o značilnostih njegove proze. Tako govori o vidnem mestu pisatelja v sodobni slovenski literaturi in o njegovi ustvarjalni individualnosti. Sledijo ugotovitve, da je večina Kosmačevih del avtobiografskega značaja (ker avtor v njih nastopa kot delujoča oseba), da sta za njegovo prozo značilna ironija in humor in pa velika ljubezen do preprostega človeka. Trditev, da maloštevilna Kosmačeva dela kvalitetno

* Tako sta si v mejnih področjih tudi melodija in tempo samega govora obeh sosesčin zelo blizu ter nam šele dojeti besedni izraz enoumno dopove narodno pripadnost govorečih.